

Mijn leven verteld aan mijn kinderen / Constantijn Huygens, ingeleid, bezorgd, vertaald en van commentaar voorzien door Frans R.E. Blom. – Amsterdam: Prometheus / Bert Bakker 2003. 2 Dl. (Nederlandse klassieken)

ISBN 90 351 2311 5 € 60,-

Huygens' *De vita propria sermonum inter liberos* behoort strikt genomen niet tot de Nederlandse letteren. Het is een Latijnse tekst. Toch is een bespreking van de nieuwe uitgave van deze autobiografie in dit tijdschrift op zijn plaats. Huygens' *Vita* werd pas in 1817 voor het eerst uitgegeven door P. Hofman Peerlkamp en vooral door de Nederlandse vertaling die Loosjes ervan maakte, heeft deze tekst een vaste plaats gekregen in de Huygensstudie. Op 19 februari 2003 promoveerde Frans Blom cum laude op een nieuwe vertaling en editie van dit gedicht.

Huygens' *Mijn leven* kent twee delen. Deel 1 is gevuld met Huygens' Latijnse verzen, in 2 'boeken', met Bloms Nederlandse vertaling in proza en een inleidend essay. Het tweede deel, van maar liefst 600 bladzijden, bevat de commentaar en annotaties. 'In één en hetzelfde dichtwerk wil ik wegen wie ik ben en wat ik kan', stelt Huygens aan het begin van zijn werk (Boek 1, 11-12). Wat hij als Latijns dichter vermag in *De vita propria*, wordt uit de editie van Blom overduidelijk. Het is een genot Huygens als woordkunstenaar bezig te zien en te bemerken hoe Blom in zijn prozavertaling de dichter Huygens respecteert. Het hoofdstuk 'De Latijnse poëzie van mijn leven' uit Bloms inleiding geeft een overzicht van de taal- en stijlmiddelen die Blom in Huygens' *Leven* aantrof. Zijn taalkundige commentaar per passage in deel 2 legt per versregel Huygens' virtuositeit bloot.

Huygens heeft de 'weging' van zijn persoon in hoofdzak opgebouwd uit daden en gebeurtenissen. Boek 1 behandelt zijn vorming, boek 2 vooral de jaren van vruchtbare toepassing van die vorming als *pater familias* en als dienaar van de Oranjes, Frederik Hendrik voorop. De oude Huygens verhaalt van de vakken waarin hij thuis werd onderwezen, van de kunsten waarmee hij in aanraking kwam, van zijn studie te Leiden, van de reizen die hij ondernam naar Engeland en Italië en de eervolle opdracht die hij als 23-jarige kreeg om een inscriptie te maken voor het nieuwe praalgraf van Willem van Oranje te Delft. Met deze hoge dichterseer en de officiële erkenning dat hij prominent in beeld is bij de Oranjes eindigt het eerste boek van 866 versregels.

Het tweede boek verhaalt onder andere van zijn gezantschapsreizen naar Engeland, van zijn bezoek aan Oxford en Cambridge, van zijn ken-

nismaking met de familie Killigrew en John Donne, van zijn ontmoeting met Jacobus I, koning van Engeland, die hem tot ridder sloeg, van de uitgave van zijn gedichten, van zijn aanstelling tot secretaris van Frederik Hendrik, van zijn huwelijk, de dood van zijn vrouw, zijn nieuwe huis, de opvoeding van zijn kinderen, zijn aankoop van de heerlijkheid Zuilichem, zijn aanleg van Hofwijck, de dood van Frederik Hendrik, zijn diplomatieke missie naar het prinsdom Orange, zijn terugreis door Bourgondië en het Rijnland en de aanstelling van zijn zoon Constantijn tot secretaris van Willem III. Met deze laatste gebeurtenis eindigt het ruim 1000 regels tellende min of meer chronologische verhaal van zijn leven. Het wordt gevolgd door een bijna 300 regels tellend portret van karakter en uiterlijk. Zo plaatst Huygens zich, in het voetspoor van Petrarca en Lipsius, in de klassieke traditie.

In zijn inleiding laat Blom overtuigend zien hoe Huygens zijn *Leven* componeerde. Beschrijvingen van gebeurtenissen die niet strikt aan een jaartal gebonden zijn, plaatst Huygens op die plaats in zijn relaas waar ze het meeste effect sorteren. Reisbeschrijvingen uit Boek 1 en 2 spiegelen elkaar en versterken zo de compositie. Huygens' *Mijn leven verteld aan mijn kinderen* is een exemplarisch kunstwerk, waarin Huygens zijn leven en zijn kunst ten voorbeeld stelt aan zijn zonen en kleinzonen.

In Deel 2 van zijn uitgave geeft Blom per passage commentaar bij Huygens' *Leven* dat hij in Deel 1 heeft uitgegeven en vertaald. Die commentaar is steeds op dezelfde manier opgebouwd: eerst volgt een inhoudelijk, samenvattend commentaar bij de passage, daarna geeft Blom een annotatie per regel waarin hij Huygens' Latijn, zijn allusies op voorgangers en de effecten die hij nastreeft, bespreekt en, waar daar aanleiding voor is, volgt tot slot een verwijzing naar het Appendix (p. 475-556) met parallelle teksten. Een bibliografie, een namenregister, een zakenregister en een index locorum completeren dit rijke deel.

Blom presenteert de autobiografie *De vita propria* zeer helder als een exemplarische compositie en levert door middel van de opgenomen andere autobiografische uitingen in deze uitgave tevens heel veel materiaal voor een biografie. Dagboeknotities, de jeugdautobiografie, aantekeningen over de opvoeding van de kinderen, brieven, gedichten en reisverslagen figureren in Bloms commentaar als argumenten voor zijn oordeel over de zelfpresentatie van de oude Huygens. De enorme rijkdom aan nagelaten biografisch materiaal maakt dit mogelijk. Blom is zich ook bewust van het gevaar dat schuilt in

deze aanpak. De andere bronnen hebben, volgens Blom (Inleiding, Deel I, p. 28) niet 'de status van objectieve documenten, maar ze leveren in ieder geval een relatief referentiekader voor de versie in de autobiografie'.

Bloms commentaar staat steeds in dienst van de uitgave van de tekst. Blom vertoont als editor kenmerken van de ideale biograaf met een multidisciplinaire blik. Niet alleen Huygens' activiteiten op het terrein van de Latijnse en Nederlandse dichtkunst worden besproken, ook Huygens' inzicht in schilderkunst, architectuur en muziek komen aan de orde, evenals Huygens' optreden als diplomaat en vertegenwoordiger van de Oranjes en zijn rol als kind, echtgenoot en vader. Blom weet zich in zijn commentaar te beperken tot een goedgekozen parallel of een suggestief contrast. Hij is zeer goed ingevoerd in Huygens' gedichten. Zijn editie is kortom een belangrijke mijlpaal in de Huygensstudie.

Op editorisch gebied moet ik echter een enkele kantekening maken. Waar Hofman Peerkamp zich op één handschrift baseerde, brengt Blom liefst vijf handschriften van Huygens' tekst met elkaar in verband. Hij signaleert een ontwerpversie (A), nu in de British Library, een netversie (B), in de Koninklijke Bibliotheek (KB) te Den Haag, en drie afschriften, respectievelijk in de British Library (C), het Museum Meermanno (D) en opnieuw de KB (E). Blom acht het verleidelijk de afschriften te beschouwen als kopieën voor de zoons Constantijn, Christiaan en Lodewijk (Deel 1, Inleiding, p. 48). In zijn bespreking van de handschriften (p. 51-56) stelt Blom vast dat er verschillen zijn tussen de afschriften. Hij zegt het modern (p. 53): (Huygens heeft) 'in oudere back-ups nog aan het gedicht gesleuteld zonder de verbeterde versie systematisch te kopiëren in zijn andere exemplaren.' Dit maakt de verleidelijke hypothese de afschriften te zien als kopieën voor zijn kinderen niet erg overtuigend. Waarom zou Huygens niet nog nieuwe afschriften hebben laten maken van de definitieve versie?

Omdat de verschillende versies allemaal lezingen hebben van de auteur zelf, kiest Blom ervoor in de teksteditie de netversie (B), voor wat betreft spelling en interpunctie, als uitgangspunt te nemen. De verschillen met de andere versies geeft hij in een variantenapparaat. Varianten binnen in één handschrift worden niet altijd in het variantenapparaat opgenomen. Dit raakt meestal het ontwerp handschrift. In de Inleiding (p. 27) bespreekt Blom bijvoorbeeld Huygens' verandering in het ontwerp handschrift van 'podager' (jichtig) in 'properans' (voortsnellend) in de levensschets van vader Christiaan. Blom be-

schouwt dit terecht als een voorbeeld van de bewuste compositie. Ook op andere plaatsen refereert hij aan oudere versies in het ontwerp handschrift (bijvoorbeeld bij de commentaar van I, 504, p. 115; I, 705-706, p. 150; op p. 53 en p. 399, waar Huygens in de kladversie bij I, 372 aanvankelijk meer geschreven had over de ontsteking van zijn oor). Toch vind ik deze teksten niet in het variantenapparaat van de uitgave. Blom noemt zijn variantenapparaat van de ontwerp tekst 'tekstkritisch' (p. 53). Een tekstgenetisch apparaat heeft hij niet gegeven. Het ontwerp handschrift is 'alleen voor wat betreft zijn uiteindelijke toestand gecollationeerd' zegt hij. Ten minste de substantiële varianten uit de creatiefase hadden mijns inziens in het variantenapparaat opgenomen moeten worden, zeker waar oudere lezingen argumenten vormen in het betoog. Bloms opmerkingen dat een tekstgenetisch apparaat, ik citeer, 'ruimte vreet' kan ik niet ontkennen. Maar is dat nu zo erg? Zoveel dikker zou het boek niet geworden zijn. Een sterk inhoudelijk argument vind ik dit dus niet. Om het met een door Blom geciteerd versje van Huygens te zeggen (deel 2, p. 38):

Heb ick wat papiers versleten,
Tyt en heb ick niet verseten,
Dat 's mij veel te dieren waer [...]

Overigens heeft Blom wel veel werk gemaakt van de eerste vruchtbeginselen van Huygens' *Vita*. De paragraaf 'Van geboorte tot *Mijn leven* na de dood' (Inleiding, p. 45-46) begint met een enthousiaste herkenning van zeven versregels in een gedichtje van 4 november 1677 'als vroegste kladversie' van de opening van *Mijn leven*. Bij de overvloed aan documenten had op deze plaats overigens nog een biografisch document van Huygens betrokken kunnen worden. Ik doel op een lijst met jaartallen en korte aanduidingen van gebeurtenissen die J.C.G. Boot in 1873 heeft uitgegeven in de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde* (Tweede reeks, derde deel. Amsterdam 1873, p. 344-356). Deze lijst, gedateerd 18 juni 1678 en bewaard in de KB (signatuur KA 39a), lijkt als een geheugensteuntje te hebben gefungeerd voor Huygens toen hij zijn gegevens ordende. Een nauwkeurige vergelijking van de in 1678 opgesomde gebeurtenissen met de in zijn *Vita* besproken voorvallen, had niet achterwege mogen blijven.

Deze kritiek doet overigens niets af aan mijn bewondering voor dit werk. Blom heeft een belangrijke tekst van Huygens op een voortreffelijke manier uitgegeven. Huygens vertelde zijn levensverhaal aan zijn kinderen. Dankzij Frans

Blom kunnen wij nu meegenieten en steken we heel wat op over het rijke leven van een centrale figuur uit onze Gouden Eeuw.

Ad Leerintveld

Welsprekende burgers : Rederijders in de negentiende eeuw / Oscar Westers. – Nijmegen: Vantilt, cop. 2003. – 525 p. : ill. ; 24 cm

ISBN 90-75697-93-7 Prijs: € 29,90

Rederijderskamers waren in het midden van de negentiende eeuw ongekend populair. Het waren genootschappen waarin burgers zich bezighielden met het voordragen van poëzie en het opvoeren van toneelstukken. In elke stad van betekenis en in bijna elk dorp werden er een of meer van die kamers opgericht. Na een voorzichtig begin in de jaren veertig werd Nederland er tussen 1860 en 1875 door overspoeld; pas na 1885 begonnen ze in aantal te dalen. Oscar Westers, die een omvangrijke dissertatie aan dit fenomeen wijdde, telde er maar liefst 1271. Maar hoewel zij alleen al door dit imposante aantal een belangrijk literair verschijnsel vormen, zijn deze rederijderskamers er in de literatuurgeschiedenis tot nu toe bekaaid van afgekomen.

‘De laatdunkende houding van literatuurcritici over rederijders is een begrijpelijk, maar achterhaald standpunt’, schrijft Westers op pagina 385. Zonder het met zoveel woorden te zeggen bedoelt Westers hier met critici historici. Want, zo constateert hij in het begin van zijn boek, over de rederijderskamers is in de standaardwerken op het gebied van de cultuur-, literatuur- en theaterwetenschappen nauwelijks iets terug te vinden en ‘voorzover ze er wel aandacht aan besteden, is dat vrijwel uitsluitend in depreciërende zin’ (p. 11). Westers daarentegen werpt zich op als een historicus die niet geïnteresseerd is in esthetische oordelen, maar die wil doorgronden hoe men in vroeger tijden met literatuur omging. Het is een benadering die, zo blijkt uit deze studie, buitengewoon vruchtbaar is. Uitvoerig gaat hij in op de oorsprong en verbreiding, de doelstellingen en de werkzaamheden van de kamers. Daarnaast besteedt hij veel aandacht aan de sociale achtergrond van de leden. Hieruit blijkt dat deze rederijderskamers stevig wortelen in een burgerlijke cultuur; sterker nog, dat deze gezelschappen fungeren als kweekkamers van een moreel-cultureel burgerschap voor de middenklasse.

Westers toont overtuigend aan dat dit beschavingsoffensief vanaf het midden van de jaren vijftig het hoofddoel is van de kamers en dat de

literatuur hieraan ondergeschikt gemaakt wordt. Vandaar ook dat de rederijders in een literatuurgeschiedenis die zich laat leiden door esthetische beginselen, zo’n ondergeschikte plaats innemen. Veruit de populairste dichter – wat wil zeggen dat zijn stukken het meest werden voorgedragen – was Tollens, de dichter die bij uitstek geschikt was om burgerlijke waarden te propageren. Zijn dood in 1856 is voor de rederijders een dag van nationale rouw en in de Haagse kamer De Nieuwe Korenbloem draagt de dichter Withuys een gelegenheidsvers voor waarin hij Tollens boven Petrarca stelt. Vanuit dit perspectief gezien is het geen wonder dat Tollens de eerste Nederlandse dichter is voor wie een standbeeld wordt opgericht.

Intussen kijkt de literaire elite tandenknarsend toe. De wansmaak van de rederijders geeft de toon aan en is naar de mening van critici als Potgieter en Busken Huet schadelijk voor de ontwikkeling van de Nederlandse literatuur. Het voorbeeld van Tollens inspireert een onafzienbaar aantal dichters tot een stroom van huiselijke poëzie. Uit de studie van Westers blijkt dat na Tollens dichters als Beets, Ter Haar en Ten Kate de grote favorieten zijn; tenminste wat de bekende namen betreft die komen bovendien in een zee van middelmatige dichters en toneelschrijvers, want wie kent nu nog auteurs als Schuitemaker, Wijnstok en Van Heijst die de vorige drie nog in populariteit overtreffen? De rederijders hebben heel veel gepubliceerd, maar van een niveau dat te laag was om zelfs maar een bescheiden plaatsje in de literatuurgeschiedenis te verwerven. Daarentegen kwamen in hun bijeenkomsten ‘moeilijke’ dichters als Potgieter en Staring, die in de literatuurgeschiedenis veel hoger gewaardeerd worden, niet aan bod. De conclusie is dan ook dat de rederijders met hun eenzijdige voorkeur voor de huiselijke poëzie remmend gewerkt hebben op de ontwikkeling van de Nederlandse letterkunde. Pas als de anti-burgerlijke beweging van Tachtig hardhandig met dit genre heeft afgerekend, ontstaat een nieuwe periode van bloei in de Nederlandse dichtkunst.

Overigens trekt Westers zelf zulke conclusies niet. Hij draagt het materiaal aan en legt helder uit wat er zich allemaal in en rondom de kamers afspeelt, maar hij onthoudt zich van zulke voor de literatuurgeschiedenis interessante en bovendien gemakkelijk te trekken conclusies. Dat is een gevolg van zijn hierboven genoemde afkeer van esthetische oordelen. Maar wie het door Westers bijeengebrachte materiaal met iets meer belangstelling voor de esthetische waarde van letterkundige producten bekijkt, kan een op-